

שם אונס חד הוא

[כתובות ט.] האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו ואמאי ספק ספיקא הוא ספק תחתיו ספק אין תחתיו ואם תמצא לומר תחתיו ספק באונס ספק ברצון לא צריכא באשת כהן ואיבעית אימא באשת ישראל וכגון דקביל בה אבוה קידושין פחותה מבת שלש שנים ויום אחד, יעו"ש, וכתבו התוס' בד"ה ואי בעית אימא וז"ל: ואם תאמר אכתי איכא ספק ספיקא ספק באונס ספק ברצון ואם תמצא לומר ברצון ספק כשהיא קטנה ופתוי קטנה אונס כדאמרינן בהבא על יבמתו ויש לומר דשם אונס חד הוא עכ"ל, יעו"ש.

ובחידושי רעק"א הביא שני צדדים בביאור מה שכתבו התוס' דשם אונס חד הוא, לצד הראשון כונתם דאין נפקא מינה בין אונס גדולה שבא עליה בחזקה ובין אונס קטנה על ידי פיתוי, ונמצא שאין כאן אלא ספק אחד, באונס או ברצון, ולצד השני אונס דגדולה ואונס דקטנה הם שני אופנים מסוימים של אונס, ואינם מצורפים לספק אחד, ומכל מקום אין להתיר קטנה שקיבל אביה קידושין פחותה מבת שלש משום ספק ספיקא מפני שאין הספק ספיקא מתהפך, דאם נתחיל בספק אם זינתה באונס או ברצון, שוב אי אפשר להסתפק על הצד שזינתה ברצון דילמא היתה קטנה ופתוי קטנה אונס, דבקטנה לא שייך זינתה ברצון, ונמצא שאין הספק ספיקא מתהפך ולא מהני להתירה.

וכתב רעק"א וז"ל: ולענ"ד להכריע כדרך הראשון הנ"ל, דלכאורה קשה על תירוצם דלמאי צריכים לאוקמי שקיבל בה אביה קדושה בפחות מבת שלש, הא כל שקבלה קדושה בעודה קטנה מספיק דלא הוי ספק ספיקא דאם אינה תחתיו ממילא היה הזנות בעודה קטנה ושם אונס חד הוא, אך זה אינו דדוקא אם האונס מכח פיתוי קטנה אונס אז אמרינן דהכל חד הוא, אבל אם יש עוד היתר מצד אינה תחתיו, אלא דממילא היה גם כן אונס דקטנות זה לא שייך שם אונס חד הוא וכו' וזה ניחא לדרך הראשון אבל לדרך השני ישאר הקושיא דגם בקבלה קידושין בעודה קטנה אינו מתהפך, דאי אפשר לומר אם תמצא לומר ברצון שמא אינה תחתיו דהא אם היה ברצון בודאי היא תחתיו, דהא מקודם לזה היתה קטנה ולא היה רצון, ולהפוסקים דבעינן ספק ספיקא מתהפך, באמת יהא מוכח דלא קיימא לן פתוי קטנה אונס, כמו שכתב הרמב"ם, ולהתוס' יהיה מוכח דלא בעי ספק ספיקא מתהפך, והוא נכון וברור לכאורה עכ"ל, יעו"ש.

מתחלה הקשה רעק"א לכל הצדדים למה צריך לאוקמי שקיבל אביה קדושין פחותה מבת שלש כדי שלא יהא לה היתר דספק ספיקא, אפילו אם קיבל אביה קדושין כשהיתה יתירה מבת שלש אבל עדיין קטנה, גם בזה אין לה ספק ספיקא, דאי אפשר לומר אם תמצא לומר ברצון שמא לאו תחתיו, דהא אם היה ברצון בודאי היא תחתיו, דהא מקודם לזה היתה קטנה ולא היה רצון, ובשלמא לצד הראשון בביאור דברי התוס' דשם אונס חד הוא היינו דליכא אלא ספק אחד אין להקשות כן, דהתוס' ס"ל דלא בעינן ספק ספיקא המתהפך היכא דאיכא שתי סבות להתיר, אונס ולא תחתיו, ואילו קיבל אביה כשהיתה קטנה יתירה מבת שלש לא היתה נאסרת כיון שיש לה ספק ספיקא, אבל לצד השני דגם בשני מתירים צריכים שהספק ספיקא יתהפך, אם כן לא היה צריך לומר שקיבל אביה קדושין פחותה מבת שלש, היוצא מזה דהנך פוסקים דבעינן ספק ספיקא המתהפך לית להו דפתוי קטנה אונס, אבל התוס' ס"ל דלא דבעינן שיתהפך, ואם כן שייך לומר פתוי קטנה אונס, ומשום הכי הקשו קושיתם, כמש"נ.

והנה עיין מה שכתבו התוס' בהמשך דבריהם וז"ל: ואם תאמר אכתי באשת כהן ובקיבל אביה קדושין פחותה מבת שלש לישראל איכא ספק ספיקא דספק מוכת עץ ספק דרוסת איש וכו' ויש לומר דאם איתא דמוכת עץ היא הויה טוענת וכו' עכ"ל, יעו"ש, הרי שהקשו התוס' בין

באשת כהן בין באשת ישראל שקיבל אביה קדושין פחותה מבת שלש דעדיין איכא ספק ספיקא דדלמא לא זינתה כלל אלא מוכת עץ היא, אבל עיין ברי"ף שהקשה קושיא זו רק באשת כהן. וכתב רעק"א בסוף דבריו הנ"ל וז"ל: ולפי זה ניחא דבזה פליגי התוס' והרי"ף, דתוס' נקטו קושיתם על שתי האוקימתות והרי"ף נקט הקושיא רק על אוקימתא דאשת כהן, דיש לומר דהרי"ף ס"ל דבעינן מתהפך, אם כן באשת ישראל לא הוי ספק ספיקא מתהפך, דאי אפשר לומר אם תמצוי לומר ברצון שמא מוכת עץ, דגבי מוכת עץ לא שייך רצון, לזה הקשה רק דבאשת כהן הוי שפיר ספק ספיקא, דאם תמצוי לומר תחתיו שמא נעשה על ידי מוכת עץ, ותוס' לשיטתייהו דלא בעינן מתהפך נקטו קושיתם על שתי האוקימתות וקל להבין עכ"ל, יעו"ש. ויש לעיין לפי מה שמבואר מדברי הרי"ף, שלא הקשה ממוכת עץ בקטנה שקבל אביה קדושין פחותה מבת שלש שנים, דס"ל דצריך שיהא הספק ספיקא מתהפך, כמש"נ, הא מצינו בכמה מקומות דגם ספק ספיקא שאינו מתהפך מהני, כגון ספק על ספק נגע וכנהנה הרבה, ועיימש"נ בחידושי סוגיות בענין ספק ספיקא לחלק בין ספק ספיקא המתהפך לספק ספיקא שאינו מתהפך, דבמתהפך אית ביה שני צדדים גמורים ושני מתירים, מה שאין כן באין מתהפך יש בעיקר הספק רק צד אחד גמור להיתר, ואם כן יש לעיין למה בקיבל אביה קידושין כשהיא קטנה הוי ספק ספיקא שאין מתהפך, הא מכל מקום יש כאן שני צדדים גמורים להיתר, צד אחד שמא היה אונס, וצד אחד שמא לאו תחתיו, והא דאינו מתהפך הוא באקראי, משום דאם אמרינן שנעשה ברצון שוב לא שייך להסתפק בלאו תחתיו, דהא לעולם איכא נמי פיתוי קטנה, אבל אין זה חסרון בעצם הספק ספיקא דלא הווי בו שני צדדי היתר, וכמו שכתב רעק"א בסברת התוס' דמהאי טעמא לא בעינן ספק ספיקא המתהפך, כנ"ל.

וצריך לומר לדעת הרי"ף דטעמא דלא הוי ספק ספיקא היא כמו שכתב הש"ך יו"ד סי' קי"י ס"ק ס"ג בדיני ספק ספיקא בשם תשובות מנחם עזריה דהיכא דאפשר להתחיל משני הצדדים צריכים ספק ספיקא המתהפך, דמהיכי תיתי להתחיל מצד זה ולהתיר משום ספק ספיקא, תתחיל מצד האחר ותאסר משום ספק אחד, מה שאין כן היכא דעל כרחך צריך להתחיל מצד אחד ולא מצד האחר סגי בהא דמצד זה הוי ספק ספיקא ואין צריך שיתהפך, והביאור הוא דאם הוי ספק ספיקא של צד היתר אחד, ונוסף עליו ספק של הקדמה, כגון ספק על ספק נגע, שאין בהספק ספיקא אלא צד אחד להיתר, דהיינו שלא נגע, אבל קודם שנסתפק אם נגע יש להספק אם בכלל עלה לשם אדם טמא, הרי זה ספק ספיקא מעליא, ופעולה של ספק ספיקא כזה הוא דיש בו רוב צדדים להיתר, והרי זה מכריע להיתר.

אבל אם אפשר להתחיל משני הצדדים היינו משום דאין ספק האחד הקדמה לחבירו, אלא כל ספק יש בו מתיר לעצמו, ואין הכרח מאיזה צד להתחיל, וכל הדין דבעינן ספק ספיקא המתהפך הוא משום דשני ספיקות עם שני מתירים לא חייבה התורה להסתפק, ולכן היכא דאם נתחיל מצד אחד שוב אינו יכול להסתפק עוד, כמו בדין בפתוי קטנה אונס, הרי באופן זה חייבה התורה להסתפק, דלאו כל כמיניה להתחיל מהצד שיש בו ספק ספיקא ולהתיר, הרי לצד השני ליכא אלא ספק אחד, וחייב לחוש לו.

ולפי זה יש לומר שמחלוקת התוס' ורי"ף היא בדין זה, דהרי"ף ס"ל דבשני צדדי היתר לעולם בעינן מתהפך, ואע"ג דספק ספיקא מצורף משני ספיקות, ספק אם היה בו מתיר וספק של הקדמה, אינו צריך שיתהפך, דהא על כרחך צריכים להתחיל בספק של הקדמה, ואיכא ספק ספיקא, אולם בספק ספיקא של שני מתירים, דאפשר להתחיל או מצד או מצד זה, צריך שיתהפך ויהא בו ספק ספיקא בכל צד שמתחיל ממנו, כמש"נ, אבל התוס' ס"ל דכיון דאיכא בפנינו שני ספיקות של שני מתירים אינו צריך שיתהפך, וכסברת רעק"א הנ"ל, וס"ל להתוס'

דבספק ספיקא של שני מתירים אין צריך להסתפק בזה אחר זה ולצרף ספיקות באמירת אם תמצוי לומר, אלא כל דאיכא שני ספיקות ושני מתירים אין צריכים להסתפק, ולכן אין הכי נמי אע"ג דבמציאיות לא שייך להתהפך, מכל מקום הרי אית כאן שני ספיקות ושני מתירים, ולא חייבה התורה להסתפק, דלעולם דנים את שני הספיקות בבת אחת מפני שאין אחד תלוי בחבירו, אבל הרי"ף ס"ל דאין דנים שני ספיקות בבת אחת, אלא לעולם מתחיל בספק אחד, ואחר כך ממשיך לספק השני באמירת אם תמצוי לומר, ואם כשמתחיל באחד מן הספיקות שוב אי אפשר לומר אם תמצוי לומר, הרי נשאר לו רק ספק אחד, וצריך לחוש לו, כמשי"נ.

אולם עדיין לא נתיישבו דברי הרי"ף כל הצורך, דכל זה הוא לענין הך דינא דספק ספיקא של שני מתירים שאין צריכים להסתפק, לזה ס"ל הרי"ף דכשאנו מתהפך לא אמרינן דהתורה לא חייבה להסתפק ספק ספיקא, כיון שאין אתה מוכרח להתחיל מצד זה שיש בו שני ספיקות, כמשי"נ, אמנם למה לא יהא בו דין הכרעה כמו בספק ספיקא דספק על ספק נגע, דהא סוף סוף הרי איכא רוב צדדים להיתר.

והנראה לומר בזה, דהנה בהמשך דבריהם כתבו התוס' דאם איכא רוב רצון בטל הספק ספיקא, יעו"ש, והריב"ש הקשה מהא דבכורות (דף כ:): והתנן היתה לה חמותה אינה חוששת יצאה מליאה חוששת רבי יהושע אומר אינה חוששת ואמרינן מאי טעמא דרבי יהושע קסבר רוב מעוברות יולדות ומיעוט מפילות וכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות סמוך מיעוטא דמפילות למחצה דנקבות והווי להו זכרים מיעוטא ולמיעוטא לא חיישינן, יעו"ש, ולפי זה קשה דהוא הדין הכא נמי נימא כן, סמוך מיעוטא דאונס לפלגא דלאו תחתיו, והווי ליה רובא, ותיירך הריב"ש דהתם הרי זה מחצה ומחצה גמור, דכל העולם מחצה זכרים ומחצה נקיבות, ואם תסמוך מיעוט מפילות, הרי איכא רוב גמור, אבל בדין הרי אנו לא יודעים דמחצה של מזנות מזנות תחתיו ומחצה לאו תחתיו, אלא הכא הוי מחצה על מחצה בצדדים, דאיכא צד תחתיו ואיכא צד לאו תחתיו, וצד דאונס לא חשוב כיון שיש רוב כנגדו, יעו"ש.

ומבואר דהא דמתירים בספק ספיקא על ידי רוב צדדים אינו כדן כל רובא דליתא קמן דמברר המציאות, אלא נראה שהוא דין חדש בעצם הספק, דכל ספק שהוא שקול בצדדיו, שיש בו צד אחד להתיר וצד אחד לאסור, והמציאות אינה ידועה, צריך לחוש לו וליכך לחומרא, אבל ספק שיש בו רוב צדדים להתיר הוכרע לצד הרוב צדדים ומותר, והוא כמו רובא דאיתא קמן בבית דין דהתורה אמרה אחרי רבים להטות, ואע"ג דאין זה מברר ההלכה, דיש הרבה דיינים בעולם שאולי אין דעתם כדעת השני דיינים שבבית דין זה, כן הוא הדין בבית דין דאזלינן בתר רוב דעות שבבית דין זה, כמו כן בספיקות אזלינן בתר רוב צדדים שבספק זה, ואע"ג דלא נודע לנו המציאות על ידי זה כמו ברובא דליתא קמן, כמו שכתב הריב"ש, כנ"ל, אלא הרי זה דין בעצם הספק שהוא מוכרע מעצמו מכח הרוב צדדים שבתוכו, ולכן אין להתיר על ידי רוב צדדים היכא דמצינו רוב צדדים בעולם בספיקות שאין להם שייכות זה לזה, שהרי אין דין רוב צדדים כמו רובא דליתא קמן, אלא הוא דין בעצם הספק, ולכן בעינן שהרוב צדדים יהיו כלולים בספק אחד, דאז איכא למימר דאותו ספק מוכרע לצד הרוב צדדים שבו, כמשי"נ.

ולפי זה מובן למה בספק על ספק נגע מתירים על ידי ספק ספיקא, שהרי שני ספיקות אלו הם בעצם ספק אחד, נגע או לו נגע, ורק שקודם יש להסתפק אם היה שם אדם טמא בכלל, והרי זה חד ספיקא אריכתא, ובכלל הך ספיקא אריכתא איכא רוב צדדים להתיר, והרי הספק מוכרע להיתר, אבל ספק ספיקא של שני מתירים בעצם הם שני ספיקות עצמאיים שכל אחד יש בו מתיר מסוים דלא כהמתיר של הספק השני, וכל ספק וספק בפני עצמו אין בו רוב צדדים, ואין לצרף הצדדים של שני הספיקות מפני שאינם שייכים זה לזה.

היוצא מזה, דספק של שני מתירים אין בו את המעלה של רוב צדדים, אבל יש בו מעלה שבכהאי גוונא אין צריכים להסתפק, ואכן לשיטת הרי"ף אם אינו מתהפך אינו מתיר, כמש"נ, וספק ספיקא שאין בו אלא מתיר אחד אין בו את המעלה שאין צריכים להסתפק, דהא בעצם הוא רק חד ספיקא אריכתא, אבל כיון שספק הראשון הוא הקדמה לחבירו הרי הם מצורפים לספיקא חדא אריכתא, והרי הספק מוכרע על ידי הרוב צדדים הנמצאים בו, כמש"נ. והנה התוס' הקשו דאף באשת כהן איכא ספק ספיקא, ספק מוכת עץ וספק לאו תחתיו, כנ"ל, והרשב"א תירץ דאע"ג דעל צד איסור דתחתיו איכא צד היתר דמוכת עץ, מכל מקום על צד היתר דלאו תחתיו איכא נמי צד איסור של נבעלה לפסול לה, יעו"ש, ונראה דהתוס' לא תירצו כהרשב"א משום דס"ל דדין ספק ספיקא המתהפך חלוק לגמרי מדין ספק ספיקא שאינו מתהפך, וכל דינו של ספק ספיקא המתהפך הוא דכיון שיש שני מתירים אין צריכים להסתפק, כמש"נ, ולא איכפת לן ברוב צדדים כלל, ואפילו אם הוא שקול בצדדים מכל מקום הרי יש שני ספיקות של שני מתירים ואין צריכים להסתפק, ולכן הכא אע"ג דשקול בצדדים, הרי איכא ספק ספיקא להתיר, כמש"נ.